

Ο Ταλισμανικός Φεμινισμός της Άρτεμις Ποταμιάνου

Ο Φράχτης έχει Πάντα Δύο Πλευρές- Which Side Are You On?

Η πρόσφατη καραντίνα ανέδειξε το μεγάλο ζήτημα του φυσικού εγκλεισμού.

Ο άνθρωπος ήρθε πρόσωπο με πρόσωπο με την απώλεια της ελευθερίας του, και μάλιστα σε καιρό ειρήνης. Αυτή η συνειδητοποίηση της ευθραυστότητας και της επισφάλειας του δικαιώματος στην ελεύθερη μετακίνηση και πρόσβαση σε βασικά ανθρώπινα αγαθά και δικαιώματα, ανέσυρε στη μνήμη του ανθρώπου στιγμές από το αλγεινό παρελθόν και προέτρεψε τη συνειδητοποίηση ότι εγκλεισμοί και αποκλεισμοί υπάρχουν διαρκώς γύρω μας, ορατοί και αόρατοι, δημιουργώντας συνθήκες που καθιστούν πολύ εύκολο να βρεθούμε στην 'άλλη μεριά του φράχτη'.

Η Άρτεμις Ποταμιάνου δημιουργεί κανάβους από συρματοπλέγμα όπου επάνω τους υφαίνει με κόκκινη κλωστή στίχους από τα σημαντικότερα ποιήματα της Emily Dickinson και της εμπνεύστριάς της, της Charlotte Bronte. Αυτό που ουσιαστικά δημιουργεί είναι μία τρισδιάστατη σπουδή στο πλέγμα αξιών, κοινωνικών προβολών και συναισθηματικών επιλογών, που περιβάλλουν την ουσία της ανθρώπινης αυτεπίγνωσης και αυτενέργειας. Η βαθιά υπαρξιακή παρουσία του συρμάτινου πλέγματος, ενός σκληρού, άτεγκτου και αναπόδραστου καμβά, που θα μπορούσε να συμβολίσει όλη τη συνθήκη μιας ζωής που περιβάλλεται και ορίζεται από πρέπει και μη, από αφηγήματα και προκαταλήψεις περί το ανοίκειν και το ανοίκειο, από φυσικά, νοητά και ψηφιακά σύνορα, αυτή λοιπόν η ψυχρή υλικότητα της, τώρα διατρέχεται από άλικες, σχεδόν αιμάτινες φράσεις-κραυγές που εκφράζουν την αδήριτη ανάγκη της ανθρώπινης φύσης να γδάρει τις εξωτερικές στιβάδες των επίκτητων περιορισμών του υπερεγώ, και να δηλώσει παρούσα ως αυτόνομη ύπαρξη. Στα υφασμένα πλέγματα της Άρτεμις Ποταμιάνου, η ύπαρξη εκφράζεται ως ανεξάρτητη θηλυκή οντότητα, σωματοποιώντας την επιδίωξη για επανεξέταση και αναθεώρηση των παρερμηνειών των φεμινιστικών διεκδικήσεων και σωματικών πολιτικών μέσα στη δυτική κουλτούρα, παρέχοντας έναν σημαντικό τρόπο έκφρασης των θηλυκών σωματικών υποκειμενικοτήτων, που τοποθετούν τη γυναίκα όχι ως το αντικείμενο, αλλά ως το ουσιαστικό υποκείμενο μα και πρωταρχικό θεατή της τέχνης.

Η διαδικασία της ύφανσης είναι ύψιστης σημασίας καθώς σωματοποιεί τον έμφυλο διάλογο και ταυτόχρονα, σαν καυτό μάγμα, τον ρευστοποιεί ώστε να διαπεράσει ακόμα και τις πιο ανθεκτικές προκαταλήψεις. Η πράξη του κεντήματος και η υφαντική τέχνη ανέκαθεν

αποτελούσε μία θηλυκή ενασχόληση. Η χρήση της ως αυτόνομο σήμα- σινιάλο, προσομοιάζει τη δυναμική της γραφής ενός αστικού γκραφίτι, που στις άκρες του “ξεχύνει” από την ένταση και το πάθος της γραφέα του, όταν το παραδίδει στο δημόσιο χώρο άμεσα και επιτακτικά, σαν αδρός καθρέπτης της κοινωνίας, χωρίς καμία διάθεση ωραιοποίησης ή διδακτισμού.

Οι σίχτοι των δύο μεγάλων ποιητριών από το πλούσιο φάσμα του Ρομαντισμού, διατρέχονται από τη σπάνια όσμωση λεπτεισθησίας και κατηγορηματικότητας. Κάθε λέξη στοιχειοθετεί ένα στίγμα απόλυτης ύπαρξης, κάθε φράση αποτελεί μία μοναχική σημαδούρα μέσα σε μία θάλασσα αβέβαιων κατευθύνσεων. Είναι η στιγμή που το πλέγμα υποχωρεί, οι κλωστές ενώνονται και συνθέτουν το παλλόμενο καρδιαγγειακό σύστημα του φυσικού αγωγού θερμότητας της ανθρωπότητας. Της αγέρωχης και αδιαπραγμάτευτης θηλυκής ψυχής. Αλλά και της μάνας-Γης που δεν αντέχει φράχτες και φράγματα στον αυχένα της.

Πού ‘ναι πού ‘ναι το Δαχτυλίδι, ψάξε, ψάξε../ Silent Revolt

Αν εισχωρήσουμε στα διαμερίσματα της θηλυκής μνήμης, το ανοίκειο γίνεται αμέσως οικείο. Εγκιβωτισμένα still lives από αρχετυπικά και καθημερινά memento mori οδηγούν το θεατή σε ένα ταξίδι στη λεωφόρο των αναμνήσεων. Στο παρελθόν της ιστορίας της τέχνης υπήρξαν κάποιοι διεισδυτικοί καλλιτέχνες οι οποίοι είχαν αναπτύξει μία δημιουργική εμμονή με το να ερευνούν σπιθαμή προς σπιθαμή το wunderkammer του προσωπικού θηλυκού χώρου. Ο Vermeer παρακολουθούσε προσεκτικά την περιορισμένη ευελιξία της γυναικείας κίνησης μέσα σε αδιαχώρητα εσωτερικά. Οι Nabis ζωγράφιζαν κάθε σπιθαμή από τις ταπετσαρίες τους με έναν τόσο ασφυχτικό τρόπο όσο και η πίεση και η μοναξιά που δέχονταν οι γυναίκες που φιλοξενούνταν ως πρωταγωνίστριες σε αυτά τα σιωπηρά δράματα. Ο Klimt, στα γυναικεία του πορτραίτα, την ώρα που σιμά του, ο Freud, ανέπτυσε τη θεωρία της υστερίας, διακοσμούσε με μανιασμένα αραβουργήματα τα ρούχα και τον περιβάλλοντα χώρο, αφήνοντας μόνο το γυναικείο κεφάλι να προβάλλει χλωμό και συλλογισμένο. Όλα αυτά έχουν βιωθεί από την εικαστικό, η οποία όμως τα μεταφράζει μέσα από τη γυναικεία οπτική. Συλλέγει μικρούς ενεργοποιητές αισθήσεων από προσφιλή της πρόσωπα και τους εμβυθίζει μέσα στο ρευστό συλλογικό ασυνείδητο.

Η ποικιλομορφία στις αντιδράσεις της θέασης, για την Ποταμιάνου, εμπεριέχει την πολυμορφική κατανόηση της θηλυκότητας. Κάθε μικρό, και οικείο για τους πολλούς,

αντικείμενο όπως το καθρεφτάκι, η βεντάλια, το κολιέ από πέρλες, εμπεριέχει θραύσματα από ιστορίες που λειτουργούν σαν σημεία στίξης σε ψιθυρίσματα από στιγμιότυπα από τις ζωές που έζησαν οι πρωταγωνίστριες. Κάπου ανάμεσα τους βρίσκεται και η προσωπική κατάθεση της εικαστικού, με τις οικογενειακές πολารόιντ, και τα πρώτα σκιρτήματα καλλιτεχνικής δημιουργίας. Σε μία άκρη, μία αναλογική φωτογραφική μηχανή ίσως και να μας προτρέπει να φωτογραφήσουμε τη δική μας ιστορία ιερής καθημερινότητας, ως κομμάτι ενός εραλδικού θυρεού ή ενός παζλ μικρών προσωπικών θαυμάτων.

Είθε!// MAY

Στη ζωγραφική πρακτική της Άρτεμις Ποταμιάνου, η ίδια υιοθετεί συχνά το ρόλο του “δημιουργικού οικειοποιητή”. Η ζωγραφική εξακολουθεί να κυριαρχεί ως μία καθ’ όλα δημιουργική διαδικασία, η εικαστικός όμως συνειδητά επιλέγει να δανείζεται στοιχεία από αρχετυπικά έργα του παρελθόντος, όπου η κάθε μία από αυτές τις ανα-συνθέσεις, αποτελεί το απαύγασμα μίας πολυεπίπεδης διαδικασίας δημιουργίας ενός νέου έργου. Το παρελθόν και το παρόν της ιστορίας της τέχνης λειτουργούν ως θησαυροφυλάκια άπειρων εικόνων, τίτλων και τεχνικών που μπορούν να συνδυαστούν, να αποδομηθούν και να επιζωγραφιστούν ακριβώς όπως λειτουργεί η καλλιτεχνική φαντασία μπροστά σε οποιοδήποτε πηγή εξωτερικής ή εσωτερικής έμπνευσης, με μία ιδιόμορφη επιδεξιότητα στη χρήση του χρώματος, του περιεχομένου και της φόρμας. Η ιδέα της ‘ιερής μοναδικότητας’ της τέχνης, ανατρέπεται με την κατασκευή ενός αντιγράφου, μίας επανάληψης της ζωγραφικής πράξης, μέσω της μίμησης πράξης σπουδαίας και τελείας, ως πλατωνικό αντίγραφο εις διπλούν του χώρου των Ιδεών και με αυτόν τον τρόπο συνομιλεί απρόσμενα με τον Kant και τη θέση που παίρνει επάνω στην απουσία a priori νόμων που καθορίζουν την αισθητική εκτίμηση που αποδίδει μοναδικότητα σε ένα έργο.

Με την επιλογή της καλλιτεχνικής οικειοποίησης, συνθέτοντας το παρελθόν και το παρόν, τους μεγάλους καλλιτέχνες μαζί με προσωπικά στοιχεία, σαν τη δεξαμενή του οπτικού της υλικού, με αυτόν τον ιδιότυπο τρόπο η Ποταμιάνου αναβιώνει θριαμβευτικά τη ζωγραφική σήμερα, ενώ ανατρέπεται τις απόψεις περί της δυσμένειας που υποτίθεται ότι έχει περιπέσει το μέσον της ζωγραφικής. Η ίδια λειτουργεί ανατρέπτικά και με τις πηγές που την εμπνέουν μετατρέποντάς τες σε κάτι οικείο αλλά ταυτόχρονα στοιχειωμένο, μα και εντελώς καινούργιο, δομώντας έτσι έργα ανοιχτά, που προτρέπουν τον θεατή να κατασκευάσει τη δική του εκδοχή του νοήματος μιας διαφορετικής πραγματικότητας. Η μετά-ανάγνωση ενός θρυλικού θηλυκού παρελθόντος, με σκοπό όχι την κατάρριψη των μυθικών μορφών του

αλλά την ενίσχυση της συναισθηματικής τους βαρύτητας και ταυτόχρονα της δυνατότητας τους να αυτονομούνται από αυτή, την ωθεί να επιλέξει ως “μούσα” τη May Morris.

Η May Morris, σχεδιάστρια και υφαντουργός, ιδρύτρια του Women’s Guild of Arts και γνωστή Βρετανή Σοσιαλίστρια, υπήρξε μία μεγάλη προσωπικότητα του ρεύματος του Arts and Crafts, κόρη του πατέρα των Προ-Ραφαελιτών, σχεδιαστή William Morris. Η σκιά του πατέρα της έμελλε να την καταδιώκει σε όλη της τη ζωή, παρά το γεγονός ότι πολλά από τα διάσημα μοτίβα που αποδίδονται στον πατέρα της ήταν δικά της.

Η Άρτεμις Ποταμιάνου εισχωρεί στη βιριδιανή βλάστηση της Morris με την προσήλωση βοτανολόγου και απολαμβάνει να αναπαριστά τη fin de siècle δημιουργική διακόσμηση που ποτέ δεν διαχωρίστηκε από τις φερόμενες ως Καλές Τέχνες, καθώς το πνεύμα που επικρατούσε στο εργαστήριο Morris ήταν “τέχνη για όλους”. Μια συλλογική τέχνη που όμως οι εκτιμητές της κράτησαν τη γυναίκα δημιουργό της στην αφάνεια ως σήμερα.

Η Ποταμιάνου επαναφέρει τη May Morris στο καλλιτεχνικό πάνθεον που της αξίζει.

“Συνδημιουργεί” με τη Morris μία σειρά ταξιανθίες από ρευστά υδατοχρώματα απaráμιλλης λεπταισθησίας, επάνω σε ένα μονόχρωμο περίτεχνο φόντο, από πτηνά και άνθη μη-με-λησμόνει, όπου τα ενδόμυχα τους τα διατρέχει η προσφιλής διάθεση για οπτική ανατροπή της εικαστικού. Τοποθετημένα επάνω σε έναν ξύλινο κάναβο, προβάλλονται στο χώρο του θεατή ως ένα ιδιότυπο δάσος που αντιστρέφει τις προσδοκίες για το ποιος βρίσκεται μέσα και ποιος έξω από αυτό. Την ίδια στιγμή ο θεατής αντιλαμβάνεται ότι δεν πρόκειται για μία πιστή αναπαράσταση ενός ιερού κήπου-hortus conclusus της Morris αλλά για μία μεταφορά στο χαρτί της προσωπικότητας της όπως προβάλλεται μέσα από τη δημιουργική εργασία της σύγχρονης εικαστικού, η οποία, κάτω από τα φλοράλ μοτίβα, σχεδιάζει με πενάκι το ψυχολογικό προφίλ των καλλιτέχνιδων εκείνων που απορρόφησε και ξεθώριασε την ύπαρξη τους ο χρόνος και η απαξίωση του ανδρικού κατεστημένου. “Διαβάζοντας” μέσα από τις εικόνες, σαν φιλοτεχνημένες ως Ιαπωνική καλλιγραφία, κλουβιά με πουλιά έξω από αυτά, σαν να προσπαθούν να αποδράσουν προς το χώρο του θεατή, αφήνοντας το κομμένο ίχνος τους στο όριο του χαρτιού. Η Ποταμιάνου με αυτή την κορνοκούπια από λαμπερή ακουαρέλα, ανοίγει τις πόρτες των κλουβιών και αφήνει τη φύση της Morris να ανθίσει επάνω στο δέρμα μας, μέσα στα μάτια μας, εντός της ψυχής μας.

Θεία Απαρτία/ The Supper

Elizabeth Southerden Butler, Mary Delany, Elisabeth Nourse, Anna Bilińska, Elin Danielson-Gambogi, Angelica Kauffmann, Artemisia Gentileschi, Sofonisba Anguissola, Gwen John, Marie-Denise Villers, Hortense Haudebourt-Lescot, Romaine Brooks. Είναι όλες τους εδώ. Αυτές που πιθανόν δεν έχετε ακούσει ποτέ.

Η Άρτεμις Ποταμιάνου δημιουργεί ένα ψηφιακό κολάζ με το “Σαλόνι των Απορριφθεισών”, πριν την έλευση του 20ου αιώνα, μέσα από τις αυτοπροσωπογραφίες των ίδιων των καλλιτέχνιδων. Στις συνδαιτυμόνισσες υπάρχουν γυναίκες ζωγράφοι που αποτύπωναν τις μάχες του Βρετανικού ιππικού στους Ναπολεόντειους πολέμους, εμπνεύστριες του *decourage*, πορτρετίστριες, *mistresses* του Ρεαλισμού, μια βεντάλια από σημαντικές δημιουργούς που καταδικάστηκαν άδοξα στη λήθη. Δεν είναι μόνο η σωματική κακοποίηση της Άρτεμισίας, είναι η γενικευμένη απαξίωση του καλλιτεχνικού έργου λόγω φύλου, που έχει στερήσει τον παγκόσμιο πολιτισμό από ένα σημαντικό κομμάτι του, και φυσικά αυτό το ζήτημα έχει απασχολήσει βαθιά τον φεμινιστικό διάλογο του 20 και 21ου αιώνα, με πρωτοπόρες φωνές, μεταξύ άλλων, τις *Guerilla Girls*.

Η προσήλωση της Ποταμιάνου στην Ιστορία της Τέχνης, γραμμένη από τη θηλυκή της πλευρά, ανασύρει αυτά τα σημαίνοντα ονόματα και τα τοποθετεί στη σειρά εν είδει μυστικού δείπνου, να ατενίζουν τον θεατή στα μάτια, αυτή τη φορά όχι ως μούσες αλλά ως δράστες τέχνης οι ίδιες, πάνω σε σκαλωσιά, “ξαναχτίζοντας” την ιστορία της ζωγραφικής λίγο πριν τη στιγμή της προδοσίας. Η πλημμυρίδα της ανδρικής τέχνης αναχαιτίζεται από τα σακιά γιούτας, που φέρουν τον επικίνδυνο σπόρο της θηλυκής δημιουργίας. Με τις φιγούρες να αναδύονται από το μαύρο φόντο, το έργο αποκτά μία απόκοσμη, καθηλωτική θωριά και ξεκινά έναν άμεσο σιωπηρό διάλογο ανάμεσα σε καλλιτέχνιδες και θεατές. Και ξαφνικά συνειδητοποιούμε ότι εμείς είμαστε το αντικείμενο της θέασης, κάτι που καταρρίπτει τις δικές μας προκαταλήψεις που συνηθίζουμε να προβάλλουμε στο έργο. Στο Δείπνο της Ποταμιάνου νιώθουμε σαν να πρωταγωνιστούμε στο *Festen* του Βίντερμπεργκ-η τέχνη μας αποκαλύπτει τους αληθινούς μας εαυτούς.

Ο Κλωβός/ Gilt Cage

Το *Gilt Cage* είναι το πιο προσωπικό έργο της Άρτεμις Ποταμιάνου ως τώρα και περιλαμβάνει στοιχεία από το σύνολο του έργου της. Ταυτόχρονα είναι και το πιο αποκρυφικό, σαν φασματικό ίχνος. Κραυγάζει σιωπώντας, πάλλεται σαν ταφικός χιτώνας. Μοιάζει, να αποτελείται από μία πολυθρόνα, ένα τραπέζι, μία κορνίζα με φωτογραφία

ζευγαριού, μία μπιζουτιέρα με μαργαριταρένιο κολιέ, έναν πορσελάνινο πολυέλαιο, τα οποία καλύπτονται από βαμβακερό ημιδιάφανο ύφασμα και βρίσκονται μέσα σε ένα κλουβί από σιδερένιο πλέγμα. Μπορεί βέβαια να μην είναι και τίποτα από όλα αυτά. Μπορεί να είναι μία σκέτη θύμηση, ένα θρόϊσμα των φύλλων της ψυχής, μία φέτα συλλογικού ασυνειδήτου που έχει καταχωρήσει στα κιτάπια του το πως θα μπορούσε να μοιάζει η αίσθηση της εστίας, της προστασίας, της οικειότητας, της συντροφιάς. Που ίσως να χάθηκε για πάντα, που ίσως δεν συνέβη ποτέ, αλλά που ίσως να αποτελεί την προβολή μιας επιθυμίας.

Ο Walter Benjamin έγραφε για τη μνήμη ότι δεν είναι ένα εργαλείο για να ερευνήσουμε το παρελθόν, αλλά το θέατρο του. Είναι ένα μέσο ανάσυρσης των νεκρών πόλεων εντός μας. Αλλά για μία καλή παράσταση χρειάζεται πάντα ένας αρχαιολόγος συναισθημάτων. Αυτόν τον ρόλο υιοθετεί εδώ η Άρτεμις Ποταμιάνου. Δημιουργεί ένα συνολικό γλυπτό από υλικό που εξορύσσει από τα σπλάχνα της, το οποίο εγκιβωτίζει τη σπλαχνική αίσθηση όλων μας, όταν φέρουμε στη μνήμη πράγματα αγαπημένα, σε έναν απονενοημένο αγώνα να τα σώσουμε από την εξαύλωση. Η Ποταμιάνου προχωρά ένα βήμα παραπέρα. Ο σφιχτός εναγκαλισμός με συρματοπλεγμα που προσφέρει στις θύμησης, εκείνες που γεννήθηκαν και ξεδιπλώθηκαν μέσα στα οικιακά όρια, την ίδια στιγμή, κρατώντας μόνο τα ταλισμανικά τους σύμβολα, τα διαρρηγνύει και απελευθερώνει από μέσα τους τα λευκά αποδημητικά πουλιά της May και τα άλικα γράμματα της Emily, τα σύμβολα όλων εκείνων των ανυπότακτων πνευμάτων, πέρα από φύλα, σύνορα, και καιρούς.

Φαίη Τζανετουλάκου

Ιστορικός Τέχνης